

Ur dagboken

1978-2012

P.Luthersson

February 9, 2018

Den som skriver dagbok, skriver ofta och det kan lätt bli en 'obsession'. Den enklaste formen är noteringen som stöd för minnet. Det och det hände då, vilket i framtiden kan vara praktiskt att veta. En slags loggbok som dokumenterar det alldagliga och inte minnesvärda. Som när skaffade jag kylskåpet ty det kan bli viktigt ur garantisympunkt. Man hör sällan talas om sådana dagböcker, och de publiceras aldrig, och i den mån de konsulteras av utomstående är det i rent forensiskt syfte. Dock undantag finns (som alltid), som Gauss dagbok, fylld med kryptiska formuleringar och en guldgruva för matematikhistoriker som ägnar sig åt matematikforenseri. Den andra ytterligheten är dagboken som bikt- och diktbok. Dess främsta uppgift är det existentiella, att notera flyktiga känslöstämningar för att bevara dessa från tidens obönhörliga glupskhet i att förinta. Att vara människa innebär att skriva dagbok. Endast i nedtecknandet av livet, får detta form och innehåll. Att sluta att så göra är att dö, att döma till förgängelse de ögonblick som utgör livets kärna och gåva. Verweile doch, Du bist so schön. En dagbok är till för författaren att bläddra tillbaka i, och därmed såsom i Proust (inte den förbannade madeleinekakan igen, endast den känner den till som inte har trängt djupare in i och längre fram i verket) återskapa förflutna ögonblick, såsom ögonblick inte bara som återblick, för att rädda dem återigen från förgängelsen. Men det mesta av en dagbok läses inte ens av författaren, därtill finns det inte tid, och om så vore, vad skulle författaren skriva om i sin dagbok? Det skulle bli en metadagbok, beskriva läsandet av sin dagbok. Och en sådan beskrivning skulle innebära en förvanskning, precis som varje minne som återskapas, d.v.s. minns, förvanskas i processen. Ingen kan enligt Heraklites, stiga ner i samma flod igen. De innerligaste minnena skall aldrig återminnas, ty då skadas de, utan skall ligga förborgade. Precis så skall de innerligaste dagboksanteckningarna förbli olästa, besudlas av inga ögon, ej ens av författarens. Endast det minne som är glömt är jungfrueligt. Hur kan man minnas och glömma på samma gång? Genom att en gång nedpränta och sedan aldrig återvända. Det är som med de innerligaste utsmyckningarna i en medetida katedral. De är gömda, undanskymda för att skyddas mot mänskliga blickar och endast synliga inför Gud. Man säger att bland detaljerna dväljs Djävulen, men varje liv innefattar små detaljer som är endast ämnade för Gud, och därför utgör de en sådan lockelse för Djävulen. Men nog med digressioner.

På engelska finns det ett antal synonymer eller nära synonymer för dagbok. Det oftast använda, eller översatta, är 'diary'. Sedan har vi 'journals', vari består skillnaden? Vem som helst som är minimalt skrivkunnig kan föra en dagbok. För att föra en journal behöver man inte vara journalist, men väl skribent av något slag. Journalen har något professionellt och målmedvetet över sig. Den utgör ett arbetsmaterial. Den är också voluminösare, inbillar man sig åtminstone, än dagboken. Den utgör ett slags filmning

av den uppleva verkligheten. 'Footage' så att säga, medan dagboken inbjuder till den sporadiska nedteckningen, och är inte nödvändigtvis dag för dag, som journalen eller 'diary'. För det senare jmf. diariet. Ordet 'day book' har jag bara träffat på en gång i livet. Det gällde Edward Weston och hans fotografiska dagböcker som jag en gång i livet inhandlade¹. Min farmor förde dagbok, men bara när hon var äldre². Hon ångrade att hon inte hade fört dagbok sedan barndomen. Hur spännande hade det inte varit att ha tillgång till en sådan. Det visar att hon såg dagboken som en tillgång att då och då bläddra i. Men man kan ju bläddra i sina egna minnen, vari består skillnaden? Att en nedtecknad tanke har större autencitet än en erinrad? Att en samtida beskrivning är som ett fotografi, det fångar oavsiktliga detaljer, och blir då sannare, mera objektiv. Den brittiske historikern och filosofen Collingwood varnar för att skriva historia ur minnet, eller ens att skriva sina memoarer ur sina egna episodiska minnen. Varför? Historia är byggt på dokument, och dokument måste inte bara läsas utan även tolkas, men minnen som återskapas kan inte underställas en inspektion utan att ändras. De är för mjuka, för följsamma, och därmed för förrådiska, som varje vittnespsykolog kan intyga. Men att skriva sin biografi baserat på egna skrifter, det må vara brev eller dagböcker, är en helt annan sak. Svart på Vitt. De ger motstånd, kan inte rubbas ur sitt läge. 'I refute you thus' lär Samuel Johnson ha yttrat när han sparkade en sten med tanke på biskopen Berkeley. Stenen var fortfarande en sten, och av stenar kan man bygga ett slott i sinnevärlden, inte av drömmar.

Min farmor undrade varför min pappa inte förde dagbok. Han urskuldade sig med att hans album utgjorde hans dagböcker. Så en dagbok behöver inte bestå av ord, utan kan även uttryckas med hjälp av bilder?

Lutherssons dagböcker består givetvis uteslutande av ord. Som dagböcker utgör de en blandning av olika genrer. Vi har de korta, inte sällan enradiga, citaten, ofta med existentiell anknytning. Man förmodar att de är medtagna av pietetsskäl, författaren ursäktar sig en aning, något förlägen och menar att de utgör ungdomssynder nedtecknade för att imponera, kanske mest på honom själv. Sedan har vi de längre reportagen. Dessa bär tydligt redigerings tecken, adresserande en läsare skild från författaren. Många av dem innehåller långa namnlistor av kändisar och halv-kändisar³, från luncher, middagar och andra sammankomster. Luthersson var, om inte direkt ett underbarn, en som gjorde snabb karriär, och fick finna sig i att många av hans kolleger och medarbetare försvinner för tidigt in i pension. Han har verkat inom tre sfärer, kulturjournalistiken, akademien (som dekan i Malmö), och förlagsvärlden och blivit disillusionerad i samtliga, och befinner sig nu som fri litteratör med vaga förpliktelser i en oberoende stiftelse, vilket bör ge honom ett visst fågelperspektiv, som den döde som från sin himmel betraktar de i jordelivet fångades fåfänga strävanden. Dagboksanteckningarna ger fylliga underlag för hans hävdande, och slipper att bli emotsagda, inte för att författaren vore oförmögen att ge svar på tal, tvärtom, men genren tillåter inte sådant.

Luthersson är konservativ. En radikal konservativ, som är nog med att påpeka att konservativ är inte samma sak som ekonomiskt liberal som har blivit konservatismens

---

¹ Jag vill minas att det var 1980 i New York

² Var de har hamnat till slut är ett mysterium, jag har rådfrågat relevanta kusiner utan att komma till klarhet. De togs hand om i arvskiftet efter henne försommaren 1966 av min faster.

³ i många fall koketterandes som 'doldisar'.

politiska signum. Som en röd tråd går en beklagan över vad man traditionellt kallar sedernas förfall. Sådant kan lätt bli något löjligt, ty klagar inte varje generation över den tillträdande, och en sådan utveckling över sekler måste leda till ett veritabelt helvete vilket vi uppenbarligen inte befinner oss i. Dock jag måste tillstå att jag personligen instämmer i mycket av vad författaren beklagar. Kort sagt kan man hävda att medan den materiella utvecklingen går framåt är det annorlunda med den andliga. Vetenskapen framskrider genom en stegvis process av 'trial and error' i en närmast industriell omfattning. 'More is better'. Tio forskare gör tio gånger så många upptäckter som en. I mera andliga vetenskaper som matematiken eller den teoretiska fysiken är detta inte fallet (även om byrkrater anser detta). I skolan sänks kraven, beroende på att skolans uppgift nu är att utbilda alla och inte bara en elit av elever. Man kan ha synpunkter på huruvida urvalet var rättvist, och man talade således fram till sextio-talet om en begåvningsreserv. Att utbilda alla teoretiskt begåvade vore således ett stort framsteg. Dock indelningen av människor i begåvade och obegåvade är kontroversiellt uppenbarligen föreligger en gradering och var skall man dra gränser? Det är även en ideologiskt infekterad fråga, alla människor anses ju vara av lika värde, vilket om det tolkas bokstavligt och detaljerat leder till orimligheter. Det grundläggande problemet är att praktiska utkomster inte längre föreligger i någon större omfattning, folk har inte längre alternativet till att inte fortsätta utbilda sig, även om utbildningen är rent formell och har ingen anknytning till deras intressen och färdigheter. Vi finner därvid en motsägelse. Alla skall ha rätt till utbildning, precis som alla har rätt till rent vatten och sjukvård, men samtidigt passar inte galoscherna. Varför skall vi lära oss om derivator? Vad har vi för nytta av det? Följden blir en press på att sänka de teoretiska kraven till realistiska nivåer. Endast en minoritet av eleverna är genuint intresserade av teoretiska studier. Studier som självförverkligar. Problemet med massutbildning är att det finns inte resurser att finna tillräckligt många lämpade lärare, och med lämpliga lärare avser inte pedagogisk skicklighet (oftast en ren chimär⁴), utan personlighet, kunnighet och med en självklar fokusering (detta modeord) på skolans lärdomsuppdrag istället för dess socialisering eller förvaringsuppdrag. I slutändan får vi en urvattnad skola som varken passar det stora flertalet, ej heller de teoretiskt begåvade. Visserligen var flertalet elever i den gamla skolan inte heller speciellt teoretiskt begåvade, men de 'profiterade' i alla fall från den rådande mentaliteten som gav dem en inblick i en värld bortom deras egen. Till skolans förfall skall man även lägga till den ekonomiskt liberala attityden, den som ser elever som kunder, och utbildning som en vara, med friskolor och annat otyg som följd. Detta är något definitivt nytt som inte har förelegat tidigare så vi har att göra med ett äkta nytt förfall. I själva verket hade skolan tidigare utvecklats till det bättre, mindre tonvikt på traditionellt latinskt dragglände och införandet av modern vetenskap och moderna språk, som dock givetvis beklagades av många, förluster är alltid smärtsamma. Kanske den svenska skolan nådde sin höjdpunkt under 50- och 60-tal de årtionden som (av en tillfällighet?) sammanföll med mina egna skolerfarenheter. Denna skolans förfall har konsekvenser, kanske de mest uppenbara är att universitetet urholkas likaså. Pseudoämnen som genusteori breder ut sig, och i naturvetenskaperna blir det en betoning på kvantitet

---

⁴ Med mördande reklam kan man som bekant sälja allt, inklusive konserverad gröt, på samma sätt anses att med mördande pedagogik kan man lära ut allt, problemet är att den mördande pedagogiken endast utför dess epitet.

istället för kvalitet, originella doktorander drunknar i mängden, ja originalitet blir en belastning i en tid där karriär beror på formella kriterier som antal publikationer och så kallade impact factors och allehanda löjliga index. En förment objektivitet som ersätter forna tiders subjektiva bedömningar av insatta personer med en djupförståelse. Det har tagit lång tid att urholka den svenska skolan på grund av lärarnas konservatism, men när dessa i sinom tid har bytts ut mot mera anpassade och anpassningsbara individer kommer det likaså att ta tid att ändra på förhållanden. När en tradition är väl bruten kan den i allmänhet inte återuppstå, precis som med fallet av utrotade djurarter⁵. Den gamla skolan innebar möjligheten av en klassresa, en sådan resa som författaren själv fick tillfälle att göra, tack vare att skolan erbjöd honom en annan värld, inte någon som var speciellt anpassad till honom. Allt detta tjafs om elever som kommer från så kallade studieovana miljöer, det är inte studieovana som det är frågan om, en sådan kan man alltid tillskansa sig, utan om det genuina intresset. Därvidlag väljer Luthersson ut Carl Tham som sitt speciella hatobjekt, ett exempel på en individ som verkligen kommer från en studievana miljö och har fått allt detta som Luthersson måste tillkämpa sig, gratis tack vare sin privilegierade uppväxt. Den Socialdemokrati som anammar sådana opportunisterna ruttar.

Lutherssons djupare, eller kanske snarare specifika, erfarenheter rör dock inte skolan eller universiteten utan kulturjournalistiken och förläggarvärlden, den förra som efterträdare till Lars Lönnroth på SvD och den senare som chef för Atlantis, ett av de mindre förlagen inriktad på den så kallade smala litteraturen. Kultursidorna utgjorde traditionellt tummelplats för författare och akademiker som därigenom höll en litterär och kulturell tradition levande. Men i det post-modernistiska samhället är allt lika värt (som med fallet människor?), högt som lågt. Den klassiska bildningen får träda tillbaka för populärkulturen, en utveckling som uppmuntras, för att inte säga möjliggjorts genom starka kommersiella krafter. Givetvis har allt sitt berättigande, men det är en fråga om plats och utrymme. Populärkulturen har så många fora, varför även ta över kultursidorna? Luthersson tror på kulturen som något som lyfter människan, medan populärkulturen drar ned den⁶. Det enda breda offentliga forumet för den smalare kulturen. Givetvis är problemet datorerna och den tillhörande virtualiseringen. Papperstidningen blir 'obsolete', rationellt helt oförsvarbar, men konsekvenser som problemet med finansiering av en kompetent oberoende journalistkår. Ja, journalisterna blir mindre och mindre bildade och mer och mer obildbara, som en följd av den urholkade skolan. Traditioner bärs upp av människor med delade visioner, när dessa förändras och byts ut, dör traditionerna. Visst man kan använda honnörsord som 'förnyelse' som kan innebära vad som helst. Tidningskrisen drabbar även förlagsvärlden, om än med en viss eftersläpning, ty det går åt mer papper till tidningar än till böcker. Resultatet blir att best-sellers tar över, ty dessa är fortfarande ekonomiskt försvarbara. Men utvecklingen blir skrämmande när böcker skrivs med det enda syftet att sälja, och reduceras därmed till vilka varor som helst. Allt i liberal ekonomisk anda. Rent tekniskt tar de stora jättarna, d.v.s. Bonniers och Nordstedts kom-

---

⁵ Ett förhållande som författaren berör på ett liknande sätt i en notis från 4/1 2003

⁶ Under någon sammankomst pläderade jag för matematiken som kultur, en mera så kallade verklighet-sanknyten matematiker, en statistiker, jämställde denna nedlåtande med studiet av finskurgiska språk och folkdans på Skansen, från vilket vi bara är ett tuppfjät från allsång på Skansen. Populärmusik har jag förresten alltid avskytt.

mandot och bestämmer reglerna för hela branschen. Detta är motsatt till den artificiella utvecklingen på högskoleområdet där istället för att satsa på några få universitet, sprida resurserna till en massa mindre aktörer, allt i syfte att främja mångfald och originalitet. Sådant sker inte från toppen utan från gräsrotsnivå. Och mångfald kan lika gärna, om inte rentav mycket bättre, odlas inom stora institutioner.

Luthersson är andlig, d.v.s. han ser med avsky på naturvetenskapens pretentioner att fullständigt förklara en människa från rent materiella grunder. Att människan skall bara vara en mer komplicerad spolmask. I denna materiella vision föreligger en motsägelse. Materialismen är oförblommerat rationell och därmed inte konsistent, stridande mot rationalismens yttersta ideal. Idealismen däremot är betydligt konsistentare, eftersom den inte kan ställas mot väggen på samma sätt. Den utväg som den eminente rationalisten Descartes föreslog var dualismen, ett rött skynke för filosofer sedan dess, men en inställning till livet som bäst beskriver den tänkande människans. Visst, att förfasas av materialismen, är bara ett utslag av sentimentalitet kan man hävda med emfas. En intellektuell form av feighet, att inte våga ta de yttersta konsekvenserna. Den extremaste formen av materialism är den darwinistiska, medan den fysikaliska har blivit mer och mer virtuell, för att inte säga ideell, ju djupare fysikerna trängt in i materians innersta väsen. Darwin var radikal, radikalare än Wallace, som gjorde halt inför människans hjärna, intellekt och medvetande. Vad är alternativet till darwinism? Att bli en kreationist? Genom det naturliga urvalet som sökmotor kan allt uppstå, inklusive en högre överlägsnare intelligens i den virtuella världen. Allt vad vår egen kan åstadkomma, kan den överlägsna intelligensen likaledes åstadkomma, inklusive skapandet av en intelligens överlägsen den egna. Om detta sker rekursivt förlorar vi kontrollen, blir marginaliserade och kommer att gå under. Man kan om man skärskådar argumenten upptäcka dess skolastiska övertoner och analogin med det medeltida ontologiska gudsbeviset (vad menas med en överlägsen intelligens? Detta att i tid och otid tautologisera). Men framför allt, varför skall en sådan utveckling vara så skrämmande och beklagansvärd för dem som förutspår den? Vi är ju alla bara maskiner, är det då inte naturligt att vi ersätts av bättre maskiner? Att hävda annorledes är ju bara återigen en form av sentimentalitet. Dawkins själv tar avstånd från de 'själviska' genernas tyranni och förordar att vi befriar oss ifrån dem. Vari består ick grundas denna önskan? Ur de själviska generna? De moderna skolastikerna, d.v.s. de matematiska logikerna, har gått djupare och via Gödel avslöjat de formella systemens brister (något som Penrose gjort en stor affär av i hans kritik av den artificiella intelligensens pretentioner). Den enda rimliga attityden är att erkänna den mänskiga intelligensens gränser, och inom denna ryms den Cartesianska dualismen, och därmed även humanismen.

Litteraturen tog slut med Thomas Mann, skriver författaren. Han är uppenbarligen en stor beundrare. Tyskan är ett tungt och omständligt språk, alltför invecklat för vardagslivet, där den primitiva engelskan passar som fisken i vattnet. Men tyskan passar däremot utmärkt i Manns hand, det blir en njutning att läsa det. Författaren är även en stor beundrare av Churchill och hans heroiska hållning gentemot Hitler. Men detta ställer den svåra frågan om politisk heroism. Det är en sak att vara personligt heroistisk när man endast sätter det egna livet på spel, men om man är heroistisk med en hel nation? Den svenska utrikespolitiken under andra världskriget var allt annat än heroistisk, men skulle de svenska politikerna ha haft mandat att äventyra hela befolkningen, de som skulle få ta

stöten. De styrande kan alltid försöka fly om det blir för hett om öronen. De brittiska uppoffringarna under andra Världskriget visade sig i slutändan vara relativt modesta, det kriget ägde huvudsakligen rum i öst, inte i väst. Jünger och Churchill hade en hel del gemensamt som entusiastiska soldater och den litterära gestaltningen av sina erfarenheter, men i fallet Churchill var det mer bravado än substans, misstänker jag.

En episod bland dagboksinsläggen delar jag med författaren, nämligen lanseringen av Arild Stubhaugs Mittag-Leffer biografi på det epinoma Institutet hösten 2007. Kan man inte vara både social och framstående matematiker undrar Luthersson apropå Carlesons dom över Mittag-Leffler som matematiker. Mittag-Leffler var under sin tid en framstående och aktad matematiker som hade ett betydande inflytande inom europeisk matematik där han var på nära fot med den tidens största matematiker. I Sverige kan han med fog betecknas som den moderna svenska matematikens fader (och någon matematik inom Sverige innan honom fanns det inte mycket av, inte ens en omodern sådan). Med tiden kom hans insatser för matematiken, såsom verksamhet, att överskugga hans rent matematiska bedrifter, som med tiden bleknar allteftersom de inlemmas. Det är ett öde som av nödvändighet vederfares de flesta aktiva matematiker, som därmed, i motsats till Mittag-Leffler blir helt glömda. Mittag-Leffler gjorde aldrig ett medvetet val, han följde bara sin instinkt. Han var även ett strålande exempel på den andlige matematikern som såg matematiken som det värdigaste målet för människans ande att sträva emot. En idealistisk värdeladdad ideologi typisk för 1800-talets tänkare, och numera ofta förlöjligad, men helt i linje med Lutherssons (och mina) ideal.

Luthersson besöker British Museum. Ju äldre man blir desto mer medveten blir man om det enskilda livets tidsmässiga begränsning, hur ett otal generationer har föregått ens egen existens, och hur (förhoppningsvis) ett otal generationer vill följa. Människan tror under större delen av sin levnad att hon är odödlig, likt den mogna ungdom Luthersson gisslar och som förordade en nedläggning av Operan ty dagens ungdomar vill i framtiden... Kommer de vara unga för evigt? Världen kommer att för alltid att tillhöra dem? Med åldrandet kommer exilen. Exilen in i en mer och mer främmande samtid. Då är det skönt att vara bildad, att vara omgiven av sina böcker, som Strömholm, som enligt författaren har blivit en sådan förtjusande person när han väl stigit ner från sin maktposition.

Det finns givetvis många andra godbitar man kan plocka från dagboken. Som när författaren skriver en baksidestext till en bok av Lars Gustafsson och höjer honom till skyarna och citerar Bloom som nämner honom som en av de fem svenskar som kan hänföras till en Kanon. Visst inser författaren att Bloom troligen aldrig har läst Gustafsson, men vad gör det? En sådan text skrivs 'tongue in cheek' och det vet alla. Alla tydligen utom en f.d. student till Bloom som påpekar det uppenbara. Vad gör man med folk som inte förstår humor, för vilket allt är platt och bokstavligt? Man slår ut med händerna och gör en liten dagboksanteckning.

En dagbok blir av nödvändighet tillrättalagd omfånget om inte annat nödvändiggör detta. Och man undrar vad som döljs i resten. Livet är långt och kan aldrig helt fångas i fragment, och väl är det.

February 10-12, 2018 **Ulf Persson:** *Prof.em, Chalmers U.of Tech., Göteborg Sweden* ulfp@chalmers.se